

LES GUASPES DE CINTURÓ ISLÀMIQUES I CRISTIANES TROBADES AL TERME DE BELLPUIG I ENTORNS

per Jaume Torres i Gros

Després de descriure les guaspes d'espases a l'anterior Quaderns de El Pregoner d'Urgell (31, 2018) ho faré ara sobre les guaspes de cinturó. Algunes fan conjunt amb la sivella, i d'aquestes en faré un altre estudi a part. Sense haver trobat cap documentació del seu origen, sembla clar que tenen les característiques de ser islàmiques i que les adoptaren els cristians per ornament al final dels cinturons de pell o cuir. De vegades mostraven el rang personal de manera molt visible al vestir de l'època, sent-ne l'element decoratiu metàl·lic, generalment de bronze o coure. A diferència de la sivella, la gaspa era col·locada a l'extrem final del cinturó, igual que les guaspes d'espasa, d'un bastó, etc.

Reconeixem una gaspa de cinturó perquè al costat no ornamentat s'hi aprecia la forma de la part final del cinturó i els possibles reblons que l'hi unien. No coneixem guaspes visigodes, sinó només sivelles visigodes i les guaspes són ja pròpiament islàmiques.

Les sivelles dels visigots apareixen entre els segles V i VII; les islàmiques entre els segles VIII a XIV, i les cristianes fins al XVI i poc més. Els nostres avantpassats, els ibers i romans, i altres civilitzacions anteriors, ja utilitzaven la moda decorativa dels penjolls, agulles, fíbules i sivelles d'ús personal per vestir, tant homes com dones i infants.

Les guaspes islàmiques i cristianes mostren, a diferència de les visigodes esquemàtiques ja conegudes, un altre tipus d'art i evolucionaren cap a uns nous tipus de sivelles i guaspes a la moda i estil propis de l'època i de proporcions

menys petites en llargada i amplada. Aquestes guaspes solen trobar-se més o menys ben conservades.

La placa guaspa islàmica és una peça de metall de coure o aram, revers llis o incús fet a la fosa; la utilitat de la sivella és per fermar o tancar un cinturó i porta elements decoratius.

La sivella es caracteritza per tenir un arquet travessat al centre per un eix proveït d'una tija fixa per un cap que, afermada a un cinturó o correatge, el tanca, l'obre o l'estreny amb facilitat.

En canvi la guaspa de cinturó és l'element acablat al final del cinturó i adaptat a les seve mides i gruix, al qual se subjecta amb reblons pel revers. Totes les guaspes sembla clar que eren l'element decoratiu principal del cinturó; en aquell temps no sembla pas ser-ne la sivella, si bé hem trobat peces de conjunt sivella i guaspa amb la mateixa decoració. El seu anvers o cara bona fou treballat a burí o bé fet amb motllo i fosa; tenen un volum vistós i un revers llis rústic on hi ha els reblons.

La guaspa islàmica i cristiana, que és la que ens ocupa en aquest treball, conserva la forma de placa allargada; és una influència decorativa islàmica de nova implantació, rica d'ornaments amb representacions d'elements de caràcter islàmic, amb temes decoratius femenins. Aquest nou estil de guaspes i sivelles, poc conegut, es podria considerar d'origen lleidatà o català, per la relació amb els artesans locals de l'època islàmica i jueva, puix que són trobades en aquesta zona del territori. Conquerida la terra pels cristians, els artesans islàmics (anomenats els mudèjars) continuaren les sivelles pels cristians, tornant a evolucionar l'art de sivelles amb guaspes de la forma que tractaré en un altre article.

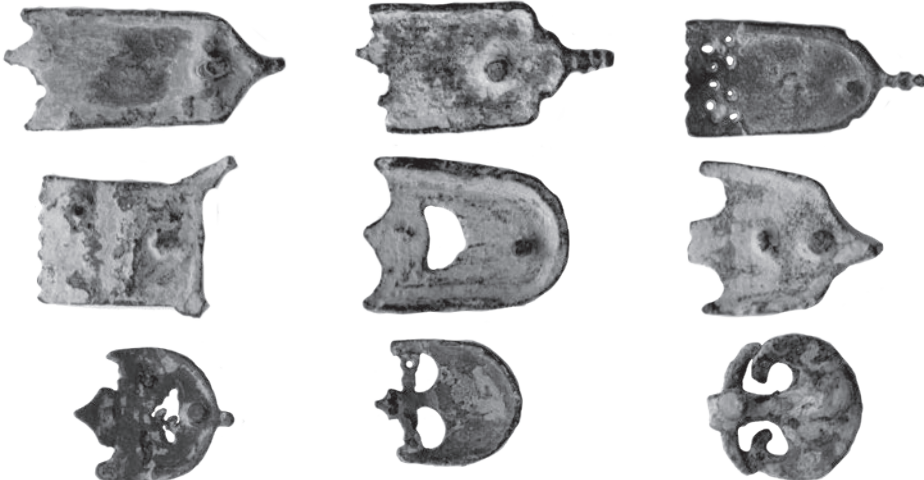
En algunes escultures mortuòries del segle XIV apareixen esculpides guaspes de cinturó, com al sepulcre de Ramon Folch IV de Cardona (1522), molt treballada; el d'Ot de Montcada (1331), de Sant Pere a la Seu Vella de Lleida; o el sepulcre d'Abal de Cabrera, vescomte d'Àger (1314) de Bellpuig de les Avellanes, per citar-ne uns pocs.

Decoració de la cultura islàmica, faixó de marbre del palau de Medina Azahara de Còrdova, segle X. Amb les característiques de les guaspes 2 i 3. De transició persa, palau construït pel califa Ab Derraman III, dibuixos simètrics aparellats, flors vegetals com palmeres i fruits.

Josep d'Arimatea, amb cinturó sivella comuna, i amb guaspa adornada, talla del segle XV. Conjunt escultòric de l'enterrament de Jesús, Museu Diocesà de Vic.

Formes de guaspa del revers, les quals són adaptades al cinturó. Amb la catalogació només mostrarem els anversos de les guaspses.

Catalogació de les guaspes de cinturó del present estudi partint de les que em semblen les primeres fins a finir el seu ús.

1) Guaspa de cinturó tipus 1: peça de coure tosca, allargada, amb simple decoració que acaba amb un punt o tija en punxa; dins dues ratlles horitzontals, un punt rodó, remat per una franja de punts a l'extrem de la placa.

Mides: llarg 50 mm x ample 22 mm x gruix 2 mm.

(En endavant, seguim aquest mateix ordre sense altra precisió)

2) Guaspa de cinturó tipus 2: de coure, allargada amb tija que sobresurt incorporada al centre; estil i decoració d'època cordovesa, es podria datar al segle X per l'ornament de la guaspa. La placa porta gravada una palmera simètrica esquemàtica, amb flors de llir (element femení); del revers, rames aparellades amb rastos bizantins. Al final de la placa quasi totes acaben amb una franja o faixó partida en vertical decorada generalment per una unió de quatre flors de llir que la remata o corona.

Aquesta decoració és igual al frisó o faixa de marbre del palau de Medina Azahara de Còrdova.

Mides: 47 x 21 x 2 mm.

3) Guaspa de cinturó tipus 3: té una decoració semblant a l'anterior amb formes artístiques d'època, formada per una palmera esquemàtica a la part central, amb dues flors de llir contraposades, amb forma de fulles. Destaca una flor més gran que simbolitza l'arbre de la vida i fa de cap de la tija sortint de la placa; a les bandes, un cordó trenat, de faixó vertical i remat final amb representació de dos ullals, que acaba amb tres punts.

Mides: 47 x 21 x 2 mm.

4. Guaspa de cinturó tipus 4: placa allargada amb decoració geomètrica, omplint el format de tota la part central rombada; dins de cada rombe, una flor de llir. A les bandes hi té una bordura de cordó trenat; la tija és molt més sortida, amb un gran punt rodó final; la part del faixó vertical té quatre flors de llir d'un altre tipus, rematat per pues de punxa.

Mides: 54 x 23 x 2 mm.

5. Guaspa de cinturó tipus 5: semblant a l'anterior, canvien els rombats que són més grans; la part final és estreta i acaba amb una franja de flors de llir en punxa.

Mides: 50 x 21 x 2 mm.

6. Guaspa de cinturó tipus 6: semblant a l'anterior amb la tija per sobre un arc que surt del quadrat; remarcada per una franja llisa dins l'espai rombat, amb punts. Acaba amb un remat de quatre flors de llir.

Mides: 45 x 22 x 2 mm.

7. Guaspa de cinturó tipus 7: la part principal de la placa és dividida per tres faixes horitzontals; a l'interior hi ha gravats que representen en diferents ordres la mà de Fàtima (la Klam, l'amulet de la bona sort de la cultura islàmica) i la flor de llir amb forma de llanterna; al faixó vertical del final de la placa hi ha l'arbre de la vida, moda que vingué de Damasc. Aquest faixó amb l'arbre es transformà en palmeta, que evoluciona a formes més recarregades. S'obtenen cinc tipus diferents del mateix estil decoratiu.

Mides: 43 x 23 x 2 mm.

Tipus 7.2: amb piu doble.

Mides: 50 x 24 x 2 mm.

Tipus 7.3: amb un piu més llarg.

Mides: 48 x 25 x 2 mm.

Tipus 7.4: amb piu de punta, rematat en una flor.

Mides: 42 x 22 x 2 mm.

Tipus 7.5: més petita, amb piu arrodonit rematat d'una flor de llir entre dos cercles.

Mides: 45 x 9 x 3 mm.

8. Guaspa de cinturó tipus 8: placa de coure amb decoració tosca esquemàtica formant semirombs enllaçats amb doble línia, una amb trenat de punts i una altra de llisa; al centre una flor de punts; faixó final amb quatre flors de llir. Aquest tipus deuria evolucionar cap a un altre sense tija, amb un arquet convertint-se en una sivella, que el fa més fràgil i per això sovint es troba trencada.

Mides: 51 x 32 x 2 mm.

Tipus 8.1: es diferencia la tija per un remat semi-punxat.

Mides: 48 x 21 x 1 mm.

Tipus 8.2: Sivella guaspa de cinturó: placa de coure amb arquet trencat inclòs, sembla ser la variant del tipus anterior.

Mides: 50 x 24 x 2 mm.

9. Guaspa de cinturó tipus 9: placa de coure allargada, amb final de tija sobre dos ulls sota un arc decoratiu arabesc, voltat de dues franges de punts; la part central de l'espai quadrat és de punts.

Mides: 60 x 20 x 2 mm.

10. Sivella amb guaspa de cinturó tipus 10: de coure, tosca, semblant al tipus 8; té dues parts, una l'arc on sobresurt una flor gran central remarcada, i l'altra part quadrada dins uns ulls o mata divergent; al final una franja de punxes.

Mides: 60 x 20 x 2 mm.

11. Sivella guaspa de cinturó tipus 11: de coure, semblant a les anteriors, amb elements islàmics; té dues parts, una amb l'arc florit més gran que l'anterior, i l'altra part quadriculada de punts. Acaba amb franja de punts.

Mides: 50 x 30 x 2 mm.

12. Sivella de cinturó tipus 12: placa de coure semblant a l'anterior, amb una decoració més perfeccionada. Anvers: la part central presenta un camp quadrejat, conserva el faixó amb quatre ulls i sis ones finals; de l'arquet sivella surten per a les bandes dues palmeres que apleguen una gran flor.

Mides: 51 x 32 x 2 mm.

Tipus 12.1: variant similar, decorada amb ones sobreposades en forma de teixit.

Mides: 8 x 32 x 1 mm.

13. Guaspa de cinturó tipus 13: placa de coure en forma d'escut rematat per un punt o tija. Anvers: una palmera o arbre de fulles primes, franja decorativa recta sota dos ulls d'estil gòtic. Revers: llis amb reblons.

Mides: 40 x 24 x 1 mm.

14. Guaspa petita de cinturó tipus 14: placa de coure. Anvers: en forma d'escut triangular, tota ella plena de rombs i punts sobresortits. Revers: amb decoració al revés dels rombs i punts.

Mides: 30 x 20 x 1 mm.

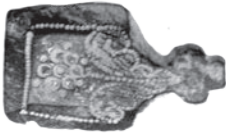
15. Guaspa petita de cinturó tipus 15: placa de coure. Anvers: en forma d'escut, triangle escalonat, entre tres faixes quartades sobreposades, plenes de cercles i punts; remarcada per una faixa de punts. Revers: llis amb punts, rebló i dues gafes.

Mides 26 x 26 x 1 mm.

16. Guaspa petita de cinturó tipus 16: petita placa de coure, amb format com les anteriors, però més piramidal. Anvers: mitja flor amb fulles, voltada de sanefes de cercles i punts, amb incrustacions de vidre. Revers: placa amb rebló.

Mides 27 x 28 x 1 mm.

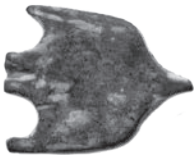
17. Guaspa petita de cinturó tipus 17: placa de coure allargada. Anvers: en format quadriculat, rematat per una flor de tres pètals. Sembla que és ja cap al Renaixement. Revers: dos reblons.

Mides: 30 x 17 x 1 mm.

18. Guaspa petita de cinturó tipus 18: placa de coure allargada, acabat en forma d'escut amb punxa. Anvers: una flor de fulles amples, fons de punts, remarcada per una faixa llisa. Revers: llis.

Mides: 30 x 18 x 1 mm.

19. Guaspa petita de cinturó tipus 19: placa de coure en format d'escut. Anvers: acabat amb doble punxa. Revers: llis.

Mides: 30 x 22 x 1 mm.

20. Guaspa petita de cinturó tipus 20: placa de coure en forma d'escut. Anvers: escut al centre del qual hi ha un colom; fons de punts. Revers: llis amb tres forats petits on fou cosit el cuir.

Mides: 15 x 18 x 1 mm.

21. Guaspa de cinturó tipus 21: placa de coure petita en forma d'escut simplificat, sembla transició de l'art islàmic al gòtic. Anvers: escut o arquet amb punxa o tija rematat per una franja de flors de llir amb tres ulls, el central de doble amplada. Revers: llis amb dos reblons.

Mides: 30 x 27 x 2 mm.

22. Guaspa de cinturó tipus 22: placa de coure. Anvers: semblant a l'anterior, més gran i amb dos ulls grans. Revers: llis amb dos reblons.

Mides: 35 x 30 x 2 mm.

23. Guaspa de cinturó tipus 23: placa de coure amb arquet arrodonit, semblant a l'anterior. Anvers: llis amb un remat decoratiu d'una gran flor de llir en forma de fulles per bandes. Revers: llis amb dos reblons.

Mides: 30 x 25 x 2 mm.

24. Guaspa de cinturó tipus 24: de coure, mida petita i igual decoració que l'anterior.

Mides: 20 x 20 x 2 mm.

25. Guaspa de cinturó tipus 25: placa de coure. Anvers: semblant a l'anterior, sense la flor de llir que passa a ser una gran punxa; les fulles de les bandes són circulars. Revers: llis amb tres reblons.

Mides: 20 x 22 x 2 mm.

26. Guaspa de cinturó tipus 26: placa allargada de coure, tipus mitjà. Anvers: llis, semblant a l'anterior i acabat amb tres punxes sota un ull d'arquet. Revers: llis amb dos reblons.

Mides 30 x 22 x 2 mm.

27. Guaspa de cinturó tipus 27: guaspa d'arquet mitjana, de coure. Anvers: semblant al tipus 21, però molt més decorat; la flor de llir repujada i les fulles de les bandes a la part de l'arquet amb unes ratlles horitzontals simples. Revers: llis amb tres reblons.

Mides: 22 x 28 x 2 mm.

28. Guaspa de cinturó tipus 28: guaspa d'arquet de coure, mida petita. Anvers: arquet acabat amb ratllat com l'anterior, a la part superior un cercle gran foradat. Revers: llis amb un rebló.

Mides: 18 x 22 x 2 mm.

29. Guaspa de cinturó tipus 29: guaspa d'arquet de coure de tipus mitjà. Anvers: forma de cor central o ull amb un cercle gran com l'anterior, amb franja de ratlles al final, de punxa. Revers: llis amb dos reblons.

Mides: 30 x 20 x 1 mm.

30. Guaspa de cinturó tipus 30: guaspa de coure en forma de cercle. Anvers: dins, un cercle buit envoltat per un altre cercle gran rematat per flor voltada de fulles; voltat tot per tres franges, dues llises i la central ratllada. Revers: llis amb dos reblons.

Mides: 30 x 24 x 2 mm.

31. Guaspa de cinturó tipus 31: guaspa de coure en forma de cercle gran. Anvers: un cercle amb gruix desigual. Revers: llis amb reblons.

Mides: 33 x 28 x 2 mm.

Model mitjà tipus 31.1

Mides: 27 x 24 x 2 mm.

Model petit tipus 31.2

Mides: 15 x 14 x 2 mm.

32. Guaspa de cinturó tipus 32: de coure, sembla del Renaixement. Anvers i revers: dos cercles enllaçats voltats de fulles i cercles incorporats.

Mides: 25 x 30 x 2 mm.

Sivelles i guaspes de transició amb influència islàmica al romànic.

33. Sivella guaspa de cinturó tipus 33: transició al romànic. Anvers: sivella en guaspa petita rectangular, amb dos reblons. Recorda el tipus 9 i 10. Amb decoració ratllada a la placa de la guaspa. Revers: llis.

Mides: 44 x 20 x 2 mm.

Revers

34. Sivella guaspa de cinturó tipus 33: transició cristiana. Anvers: amb un rebló decorada amb la creu de sant Andreu amb flors de llir a les puntes. Revers: llis.

Mides: 40 x 24 x 2 mm.

35. Sivella guaspa de cinturó tipus 35: època romànica, mudèjar a cristiana. Placa de coure amb influència islàmica. Anvers: sivella amb guaspa de placa doblada, unida al cuir del cinturó per quatre reblons; hi té gravat el relleu d'un lleó coronat, amb cua enlairada (lleó de Damasc). Aquest tipus de representació la troben a portalada i façana de l'església romànica de Sta. Maria del castell de Cubells, de la qual se'n troba igual forma esculpida al centre de l'arc de l'entrada principal. Revers: llis, amb les quatre puntes dels claus reblons.

Mides: 37 x 20 x 1 mm.

Revers

Tipus 35.1. Sivella petita decorada femenina dorada, doble placa amb quatre reblons i revers igual a l'anterior.

Mides: 22 x 12 x 1 mm.

36. Sivella amb guaspa tipus 36: placa amb arquet de coure, de transició islàmica cristiana (segle XIV); conjuntada per dues parts, una amb el gran arc de la sivella, i l'altra decorada. Anvers: la guaspa va decorada amb un escut d'acabat semirodó i centre gravat (un castell de color d'or, voltat pel color blau). Solen ser les armes heràldiques del cognom Bellpuig, identificable amb algun senyor o cavaller de l'època.

Mides: 50 x 40 x una doble xapa de 1 mm.

37. Sivella amb guaspa tipus 37: època medieval, amb doble placa mitjana i quatre reblons. Anvers: escut quarterat en creu atribuïda a la casa Peralta de l'Urgell.

Mides: 40 x 30 x 4 mm.

Revers

38. Sivella amb guaspa tipus 38: placa petita d'època igual a l'anterior. Anvers: cercle dins un escut medieval representant un bàcul religiós. Rervers: com l'anterior.

Mides: 34 x 22 x 1 mm.

39. Sivella amb guaspa tipus 39: petita, daurada, època igual a les anteriors. Anvers: escut desconegut amb franges de dreta a esquerra, semivertical. Rervers: igual a l'anterior.

Mides: 35 x 28 x 1 mm.